

En miljöetisk analys av argumenten bakom Malmö stads översiktsplan och dess satsning på biologisk mångfald.

An environmentally ethical analysis of the arguments behind Malmö
översiktsplan and its focus on biological diversity.

Josefin Steen

Malmö stad. (u.å.c).

En miljöetisk analys av argumenten bakom Malmö stads översiktsplan och dess satsning på biologisk mångfald.

An environmentally ethical analysis of the arguments behind Malmö översiktsplan and its focus on biological diversity.

Josefin Steen

Handledare: Helena Karlén, SLU, Institutionen för biosystem och teknologi.

Examinator: Linda-Maria Mårtensson, SLU, Institutionen för biosystem och teknologi.

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatarbete i biologi

Kurskod: EX0493

Program/utbildning: Hortonomprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2016

Omslagsbild: Malmö stad. (u.å.c). *Översiktsplan för Malmö*. Hämtad 2016-07-28 , från

<http://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Paverkansytor/2014-10-04-Oversiktsplan-for-Malmo.html>

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: översiktsplan, Malmö kommun, miljöetik, hållbar utveckling, natursyn, antropocentrism

SAMMANFATTNING

Uppsatsens syfte är att undersöka natursynen i Malmö stads översiktsplan och vilka konsekvenser rådande natursyn kan tänkas få för den biologiska mångfalden i Malmö. Metoden för att besvara frågeställningen är diskursanalys, dvs. en form av kvalitativ textanalys. Innehållet i översiktsplanen har analyserats efter två olika kategorier: natursyn samt natursyn kopplad till biologisk mångfald.

Synen på naturen i Malmö stads översiktsplan tenderar att spegla åt en antropocentrisk natursyn där värdet av naturen främst domineras av mänskliga intressen. Motsatsen till en antropocentrisk natursyn är en ickeantropocentrisk natursyn där naturens egna värde dominerar. Översiktsplanen nämner att vår förmåga att förvalta ekosystemen är avgörande för våra möjligheter att utnyttja ekosystemtjänster även i framtiden. Kapaciteten hos ekosystemtjänster kan därmed inte förbrukas till en nivå som innebär att framtida generationers möjligheter att bruka dessa går förlorad. För bevarandet av den biologiska mångfalden är fenomenet grundläggande, hinner inte naturen återskapa utnyttjade resurser riskerar ekosystemens produktionsförmåga att begränsas eller förloras. Dock finns det en risk att översiktsplanens tendenser åt en antropocentrisk natursyn kan resultera i att det genetiskt utbytet begränsas och att vitaliteten hos vissa populationer därmed försämras. En minskad vitalitet hos populationer kan vidare resultera i att målet om en hållbar utveckling i Malmös översiktsplan kan bli svår att uppnå.

SUMMARY

The purpose of this thesis was to examine the sight of nature of Malmö city översiktsplan and which consequences the prevailing view of nature may had on biodiversity in Malmö. The method used was discourse analysis which is a form of qualitative text analysis. The contents of the översiktsplan was analyzed for two different categories: sight of nature and sight of nature related to biodiversity.

The sight of nature in översiktsplanen tend to reflect the anthropocentric sight of nature where the value of nature is dominated by human interests unlike a non-anthropocentric sight of nature where natures own value dominates. Översiktsplanen mentions that our ability to manage ecosystems is critical to our ability to utilize ecosystem services in the future. The ecosystem services can therefore not be consumed at a level that will unsecure the needs for future generations. For the preservation of biodiversity this is a fundamental phenomenon, if nature does not have the time to recover used resources there is a risk that the ecosystem productivity will be limited or lost. However, there is a risk that if översiktsplanen is based on an anthropocentric view of nature the result can be that the genetic exchange is limited and that the vitality of some populations will thereby be deteriorated. A reduction vitality of populations can also result in the goal of sustainable development in Malmö översiktsplan can be difficult to achieve.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INTRODUKTION	1
1.1 Syfte och frågeställning	2
1.2 Avgränsningar	3
2. TEORI.....	3
2.1 En hållbar utveckling formas.....	3
2.2 Biologiskt mångfald och Malmö stads grönområden.....	5
2.3 Miljöetik	6
3. METOD.....	7
3.1 Analysmetod.....	7
3.2 Det empiriska materialet: Malmö stads översiktsplan.....	9
3.3 Kritik mot metoden.....	10
4. RESULTAT	11
4.1 Översiktsplanens natursyn.....	11
4.2 Översiktsplanens förhållningssätt till naturen som intas utifrån det miljöetiska perspektivet.....	12
5. DISKUSSION	13
6. SLUTSATSER	16
6.1 Förslag på förbättringar och fortsatt forskning.....	16
7. REFERENSLISTA.....	17

1. INTRODUKTION

Vi kan själva med våra sinnen hämta information om miljön och naturresurser genom att studera vår omvärld, men för att ta del av den miljö som ligger utanför våra sinnens räckvidd måste vi förlita oss på den information som förmedlas av andra via vetenskapliga rapporter, massmedier m.m. De personer som förfogar över de resurser att informera andra är individer utrustade med olika värderingar, erfarenheter, kunskaper samt moral vilket formar dess individuella världsbild vilket vidare styr dess individuella problemuppfattning. En barrskog med uttunnade trädkronor kan t.ex. ses och uppfattas av en person som något uppmuntrande då skogen ljusnar upp. Samtidigt kan en annan person vid anblicken av samma skog få sin dag förstörd av oro över försumning och skogsdöd. Den individuella problemuppfattning av olika miljöfrågor har en central betydelse för hur information tolkas och tas emot samt hur information lärs in och hur den vidare omsätts i praktisk handling. Information som förmedlas av andra är färgat av den individuella världsbilden då informationen har fått sitt innehåll och mening av människor utifrån dess sammanhang och samspel med omvärlden (Nitsch, 1996). Fenomenet illustreras nedan i figur 1.

Figur 1. Vår världsbild, kunskaper, värderingar och antagande återspeglas i vår problemuppfattning i miljö- och naturresursfrågor. Kunskapen inhämtar vi via egen sinneserfarenhet och genom andra personliga och opersonliga källor. De värderingar vi har avses i vilket värde naturen har och för vem. I antagande om verkligheten ingår den natursyn personen innehar (Nitsch, 1996).

Under världstoppmötet i Rio de Janeiro 1992 stadfästes vikten av att rikta samhällsutvecklingen åt en hållbar riktning. Arbetet för en hållbar utveckling sker med en bred samsyn och under en förvaltning som ska till att omsätta de allmänna orden till praktisk handling. Efterhand har en del motsättningar kommit upp till ytan. Ett vanligt tankesätt är att åsiktsskillnader beror på skilda kunskaper och således försöker vi ”informera bort” konflikter. Detta ger ofta begränsande effekter då intellektuella kunskaper endast rymmer en relativt yttlig del av personligheten och våra ställningstaganden istället ofta styrs från en djupare nivå och

oenigheter istället ofta grundar sig i skilda världsbilder (Helmfrid, 2007).

I Malmö stads arbete mot långsiktiga utvecklingsvisioner betonas en hållbar utveckling, och visionen om ett hållbart Malmö är tydligt. En del av arbetet för en hållbar utveckling i Malmö stad är översiktsplanen. Översiktsplanen är en slags strategisk information med tydliga inriktningsmål och fungerar som en vägvisare samt stöd för kommunala beslut. Den ger en samlad bild av hur den fysiska planeringen på olika sätt kan bidra till att förverkliga Malmö stads långsiktiga visioner (Malmö stad, 2014).

Personerna bakom översiktsplanen har alla en mångfald av föreställningar och tolkningar om hur tillvaron djupast sett är beskaffad - de gör antaganden. När vi pratar om natursyn gör vi antaganden om sådant vi inte vet eller känner till, vi gör antaganden om verkligheten. Natursynen omfattar de attityder, synsätt och moraliska föreställningar om naturen vi människor har. Ofta kan frågor besvaras genom sofistikerad vetenskaplig metod eller genom vardaglig observation, men under all vardaglig observation och vetenskap råder alltid antaganden. Antaganden har en stor betydelse då vi utan dessa inte kan ställa upp hypoteser eller ordna våra intryck till begripliga mönster. Om vi i arbetet för en hållbar utveckling sällan talar med varandra om vilken natursyn samt andra existentiella grundantaganden vi har förblir vi omedvetna om dessa. Att inte låtsas om antaganden kan i längden skapa problem och viktiga antaganden får då "operera under ytan" vilket vidare kan resultera i svårigheter att nå ett gemensamt mål i arbetet mot en hållbar utveckling (Helmfrid, 2007).

1.1 Syfte och frågeställning

Studien handlar om Malmö stads förvaltning av begreppet hållbar utveckling kopplat till biologisk mångfald. För att studera detta utgår studien ifrån Malmö stads översiktsplan vilken ger en samlad bild av dess långsiktiga utvecklingsvisioner samt hur den fysiska planeringen kan göra att dessa förverkligas. Projektets syfte är att undersöka hur det textinnehåll som är kopplat till biologisk mångfald används i Malmö stads översiktsplan. Den natursyn som råder i Malmö stads översiktsplan spelar en viktig roll för hur den biologiska mångfalden blir belyst vilket vidare spelar en roll för vilka strategier Malmö Stad väljer att använda sig av för att skydda den biologiska mångfalden. Frågeställningarna lyder:

- Vilken natursyn uppvisas i Malmö stad översiktsplan utifrån det miljöetiska perspektivet?
- Vilka konsekvenser har de miljöetiska ställningstagandena för den biologiska mångfalden i Malmö?

1.2 Avgränsningar

I projektet studeras och tolkas endast översiktsplanens planstrategi och dess koppling till biologisk mångfald. Jag kommer inte att granska översiktsplanens utställningsutlåtande, miljökonsekvensbeskrivning, samredogörelse samt dess kartor och planeringsriktlinjer. Geografiskt avgränsas studien till Malmö kommun. Miljöetiken avgränsas till antropocentrism samt ickeantropocentrism; här ligger fokus på människans relation till naturen och natursyn.

2. TEORI

2.1 En hållbar utveckling formas

År 1981 introducerades begreppet *hållbar utveckling* av den amerikanske författaren och miljövetaren Lester Brown. Världskommissionen för miljö och utveckling, även känd som Bruntlandkommissionen, lanserade begreppet år 1987 i dess rapport "Vår Gemensamma Framtid" och det fick då en internationell spridning. Definitionen av en hållbar utveckling löd: "*en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov*" (s.1). Vad Bruntlandkommissionen hävdar är att om naturresurser överexploateras och om miljön ödeläggs är hållbar ekonomisk tillväxt och social utveckling omöjlig att uppnå (FN, 2012). Hållbarhet består av tre aspekter: ekologisk hållbarhet, ekonomisk hållbarhet och social hållbarhet vilka samspelar och stödjer varandra (Connelly et al., 2012).

Bruntlandkommissionens visioner omsattes i praktisk handling under FN-konferensen om miljö och utveckling (The United Nations Conference on Environment and Development, UNCED) år 1992 i Rio de Janeiro. Konferensen kallas även Earth Summit. Flera olika intresse-grupper medverkade i konferensen vilket gav vitalitet till hela processen och gav upphov till flera resultat. Ett viktigt resultat var handlingsprogrammet för det tjugoförsta

århundradet, Agenda 21. Dokumentet var en av det mest omfattande konferensdokument dittills i FN-sammanhang och ett av de viktigaste resultaten av konferensen. Agenda 21 ger långsiktiga mål och riktlinjer för att uppnå en hållbar utveckling genom att undanröja hoten mot miljön samt utrota fattigdom. Flera viktiga samhällsgrupper, kommuner samt regeringen skulle arbeta efter planen i Agenda 21. Genomslaget under 1990-talet var stort, framförallt i Sverige där samtliga kommuner fastställde lokala agendor för hållbar utveckling. Det fortsatta arbetet och viljan att genomföra Agenda 21 ebbade ut i slutet av 1990-talet och år 1997 gjordes en femårsuppföljning av Rio konferensen vilken resulterade i att en sammanfattande politisk deklaration inte lyckades fastställas. År 2002 hölls toppmötet om hållbar utveckling i Sydafrika, Johannesburg. Toppmötet präglades av politisk oenighet och uppgivenhet men trots detta gav mötet framgång och det bekräftades att Agenda 21 skulle vara grunden för fortsatt lokalt, nationellt och internationellt arbete. År 2012 ägde konferensen Rio+20 rum i Rio de Janeiro med syftet att belysa framsteg samt utvärdera problem från de tidigare förhandlingarna. Vidare syftade konferensen även till att diskutera nya globala utmaningar samt säkra ett förnyat politiskt intresse för hållbar utveckling (FN, 2012).

Tolkningen av ekologisk hållbarhet, ekonomisk hållbarhet och social hållbarhet lämnades medvetet öppen i "Vår Gemensamma Framtid". Syftet av den fria tolkningen var att arbetet med hållbar utveckling i länder runtom i världen skulle ske på det sätt som bäst lämpar sig för landet och platsen i fråga. Det är en utmaning för länder att hitta ett sätt att jobba på samt finna en harmoni mellan de tre hållbarhetspekterna och rapporten lade tyngd på att hållbar utveckling i slutänden vilar på den politiska viljan (Connelly et al., 2012). Idag är hållbar utveckling den vägledande principen för en långsiktig global utveckling och begreppet är erkänd som en övergripande princip för FN:s arbete (FN, 2012). Agenda 21-arbetet bedrivs i Sveriges samtliga kommuner och har fått ett stort genomslag. Det stora genomslaget i Sverige beror på flera olika faktorer, dels har Sverige sedan länge haft ett miljöintresse bland befolkningen och dels har de svenska kommunerna en tradition av ett arbetssätt som bygger på delaktighet. En ytterligare faktor är att det finns ett aktivt föreningsliv av ett stort antal föreningar samt organisationer (så som Naturskyddsföreningen och Svenska kommunförbundet) vilka är ett brett inslag till folkbildningen i Sverige (SOU 2003:31). För att underlätta arbetet finns det ledningssystem för hållbar utveckling som kommuner, landsting och regioner kan använda sig av (Swedish standards institute, 2014). I regeringens skrivelse (1997) menar man att det krävs långsiktiga och uthålliga insatser inom samtliga politiska områden för att föra Sverige mot ekologisk hållbarhet. Regeringens mål för

ekologisk hållbarhet handlar i grunden om skyddet av miljön, en hållbar försörjning samt en effektiv användning av jordens resurser. Arbetet mot miljömålen innebär att flera olika hållbara tillstånd skall uppnås, varav ett är att bevara den biologiska mångfalden.

2.2 Biologisk mångfald och Malmö stads grönområden

Neville (2010) definierar biologisk mångfald följande: "Biological diversity" means the variability among living organisms from all sources including, inter alia, terrestrial, marine and other aquatic ecosystems and the ecological complexes of which they are part; this includes diversity within species, between species and of ecosystems."

Ofta används biologisk mångfald som ett begrepp för att beskriva variationen av liv på jorden. Frukten av miljontals år av evolution har skapat dagens biologiska mångfald vilken bildar en livsväv som människan både är beroende- och en del av (Osborne & Frances, 1988). Men den biologiska mångfalden är hotad, idag uppskattar biologer att den nuvarande utrotningstakten är ungefär 1000 gånger snabbare än den naturliga takten som arter dör ut (Gorenflo et al., 2012). En stor bidragande faktor till den ökade utrotningstakten är att arternas livsmiljöer förstörs då människan exploaterar miljön (Osborne & Frances, 1988).

Komplexiteten i biologiska system kan variera avsevärt beroende på hur sammansatt systemet är. Biologiska system består av flera organisationsnivåer som sträcker sig från cellnivå till hela ekosystem. Den organisationsnivå där organismer av grupper av en art ömsesidigt samverkar med den biotiska och abiotiska världen benämns population. Populationer av olika arter av växter och djur bildar normalt ett geografiskt organisationssamhälle. Vidare bygger dessa organismsamhällen upp olika naturtyper. Allt liv och det funktionella samband som råder i ett organisationssamhälle innebär olika skapade ekosystem (Hjorth, 2003).

Vid undersökningar av hur den biologiska mångfalden har förändrats över tid krävs det ofta en kvantifiering av den biologiska mångfalden. Att mäta biologisk mångfald är komplext och den siffra som mätningen ger är inte alltid ett adekvat svar för ändamålet. Mätningen av biologisk mångfald kan dessutom ske på olika sätt och resultaten blir därför ibland olika (Gaston & Spicer, 2005).

Malmö stad strävar efter att vara en föregångare för hållbar stadsplanering (Malmö stad,

2005) och länge har Malmö varit känt som parkernas stad med dess unika stadsparker, kanaler och strand. Men ryktet som parkernas stad är inte helt korrekt; utifrån ett nationellt perspektiv går det att konstatera att Malmö stad tvärtom har en mycket begränsad andel grönområden. Genomsnittet i Sverige för allmänt tillgänglig grön mark per invånare är 100 kvadratmeter vilket kan jämföras med Malmö som endast har 33 kvadratmeter per invånare (Malmö stad, 2013).

I arbetet med att bevara den biologiska mångfalden är kommunerna centrala. För att nå riksdagens miljö kvalitetsmål som har med biologisk mångfald att göra bedriver de flesta kommuner en naturvårdsplan vilken är ett (av flera) underlag för den rådande översiktsplanen i kommunen (Länsstyrelsen Skåne, 2014). Naturvårdsplanen för Malmö stad sätter mål och strategier för kommunens naturvårdsarbete, men också för dess vidareutveckling mot en attraktiv och hållbar stad. Länsstyrelsen är den instans som bör vara stöd i arbetet med b.l.a. prioriteringar och regionala underlag. I naturvårdsplanen bedrivs tre olika strategier för bevarandet av den biologiska mångfalden (Malmö stadsbyggnadskontor, 2012):

1. *Skydda och utveckla* Befintliga naturvårdsområden skall bevaras så att även efterkommande generationer skall få ta del av en mångfald av arter. Här betonas även skötselinsatser som t.ex. slåtter för bevarandet av naturvärden.
2. *Nyskapa och kompensera* Befintliga naturområden ska skyddas, nya områden ska med höga naturvärden ska skapas och områden med naturvärden som tagits i anspråk ska kompenseras.
3. *Öka kunskapen om naturen och naturvärden* Kunskapsnivån hos allmänheten, tjänstemän och politiker ska höjas då kunskap är en förutsättning för samtlig planering av hållbar utveckling (Malmö stadsbyggnadskontor, 2012).

2.3 Miljöetik

Etik är ett forskningsämne för att studera moral. Etiken studerar mänskliga värderingar och handlingar, moral i sin tur handlar om människans faktiska och praktiska handlande. Vad som är moraliskt eller omoraliskt är en persons konkreta handlande och den etiska reflektionen förösker ge orsak till varför värden valts och varför man gör ett visst handlande (Statens medicinsk-Etiska Råd, 2008). Längre har de flesta etiska teorier inom den västerländska teoretiska traditionen dominerats av att endast människor är moraliska objekt och att vi enbart kan handla moraliskt rätt eller fel gentemot andra människor. På senaste tid har man börjat

tala om miljöetik där även djur, växter och hela ekosystem har en moralisk relevans. Inom miljöetiken behandlas även frågan om människan skall hållas moraliskt ansvarig för de handlingar som skadar moraliska objekt så som djur, växter och ekosystem. Vad miljömoral är kan beskrivas genom att dela upp miljöetiken i olika definitioner (Kronlid, 2005):

- *Antropocentrisk etik*

Den antropocentriska etiken innebär den människocentrerade formens etik (Kronlid, 2005). Begreppet definieras enligt Connelly, et. al (2012): “*Anthropocentrism A way of thinking that regards humans as the source of all value and is predominantly concerned with human interests.*” Etiken är alltså ett människocentrerat tankesätt där källan till allt värde främst domineras av mänskliga intressen.

- *Ickeantropocentrisk etik*

Den icke människocentrerade formens etik innebär enbart sådana etiska teorier vilka erkänner att naturen är ett moraliskt begrepp. Vid sidan om människan har naturen en moralisk relevans och människan bör därför ta hänsyn till naturen för dess egen skull och ej enbart för den nytta naturen har för människan (Kronlid, 2005).

3. METOD

För att få svar på min frågeställning kommer jag att använda mig av en diskursanalys. Det innebär att det inte är textens ordagranna förmedling som är av intresse utan metoden är kvalitativ och söker förklaring på djupet av de idéer, attityder och handlande som är underliggande i texten (Lundhammar, 2014).

När vi kommunicerar med varandra är språket grundläggande och det sätt vi väljer att tala om fenomen är en aktiv handling som har en moralisk innebörd eller konsekvens. Det uttryckssätt som väljs är grundat i värderingar vilka kommer till uttryck i det sätt som fenomenet kommer till uttryck. En diskurs avgränsar vad som kan sägas och tänkas om ett fenomen. Analyser av diskurser går ofta ut på att finna varför fenomen ser ut som de gör under den tidsepok som råder (Säfström & Östman, 1999).

3.1 Analysmetod

Analysen av materialet baseras på den metod Lundhammar (2014) använder som analysmetod av översiktsplaner i Uppsala respektive Knivsta kommun. Metoden går ut på att läsa materialet i översiktsplanen i två olika steg:

1. Jag bekantar mig med textinnehållet i Malmö översiktsplan genom att läsa den utifrån uppsatsens syfte och frågeställning:

- Vilken natursyn uppvisas i Malmö stad översiktsplan utifrån ett miljöetiskt perspektiv?
- Vilka konsekvenser har de miljöetiska ställningstaganden för den biologiska mångfalden i Malmö?

2. Jag läser in materialet i Malmö översiktsplan i relation till teorin för en tolkning av textens meningsinnehåll. Textens meningsinnehåll tolkas utifrån kategorin:

- Natursyn

En preciserad fråga ställs till texten vilken utgör själva byggstenen för analysen av texten.

Ställda frågor till texten i översiktsplanen är:

- Vilken natursyn intas beträffande förekomsten biologisk mångfald?
- Vilket förhållningssätt till naturen intas utifrån det miljöetiska perspektivet?

Översiktsplanen redovisar hur mark- och vattenområden i Malmö skall användas och Lundhammar (2014) menar att ett sätt att avgöra hur översiktsplanen ser på naturen är att granska *hur* mark- och vattenområden används, vilket bl.a. återspeglar för *vem* eller *vilka* mark- och vattenområdena är till för. Här utläses texten utifrån ordet *natur*. All text som berör ordet natur analyseras enligt kategorin natursyn. I ordet natur ingår den biotiska samt abiotiska världen. Används mark- och vattenområden på ett sådant sätt att källan till dess värde främst domineras av mänskliga intressen antas en antropocentrisk etik. Används mark- och vattenområden på ett sådant sätt att källan till dess värde främst domineras av naturens intressen och hänsyn tas till mark- och vattenområdena för dess egen skull och inte enbart den nytta naturen har för människan antas en ickeantropocentrisk etik.

Det valda empiriska materialet i den här studien är Malmö stads översiktsplan. Tolkningen av texten underlättas om forskaren förstår utifrån kultur och i vilket sammanhang texten är skapad. Det blir då lättare att begripa och sätta texten i relation till en teori eller ett perspektiv (Lundhammar, 2014).

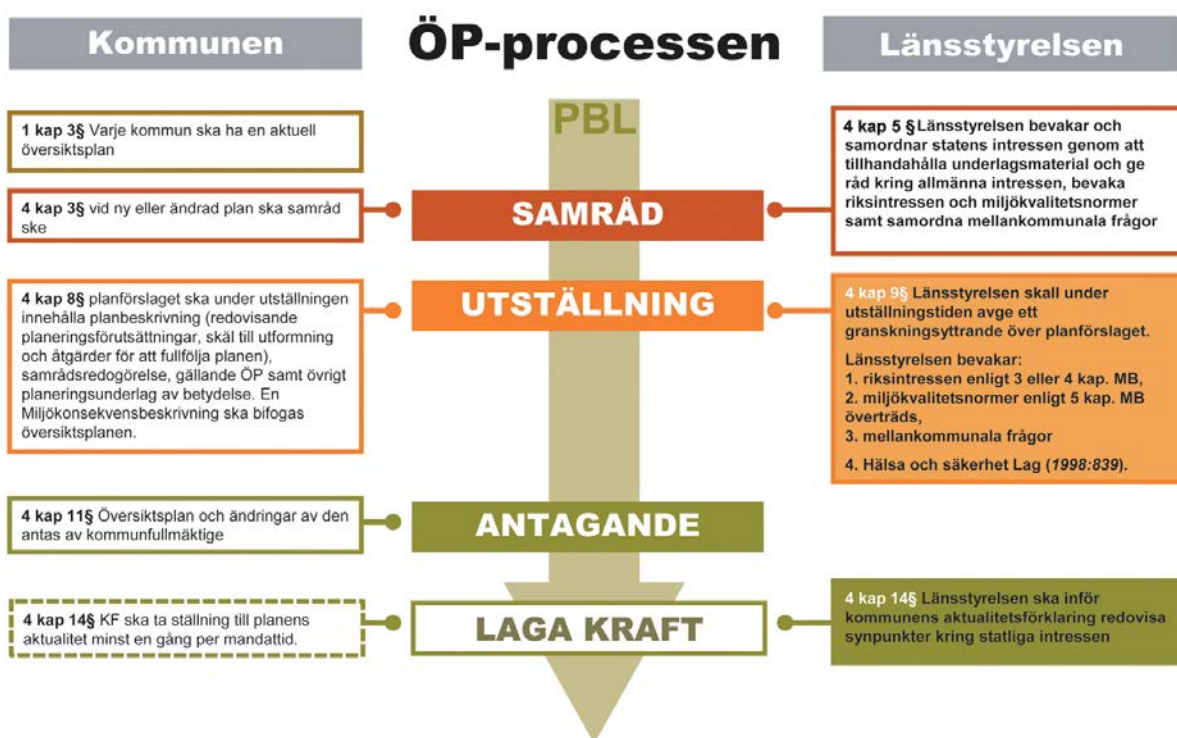
3.2 Det empiriska materialet: Malmö stads översiktsplan

Malmö är i ett expansivt skede, utbyggnadstakten är snabb och konkurrensen om marken är stor. Nya miljöbalken samt plan- och bygglagen har lyft fram de gröna frågorna i lagstiftningen och Malmö stad har därmed högre krav på sig att planera en hållbar grönstruktur (Malmö, 2013; Boverket, 2014). Grönstruktur är ett sammanhängande system av vatten, mark och grönska i närheten av bebyggda miljöer (Boverket, 2010). Varje kommun ska enligt plan- och bygglagen ha en aktuell översiktsplan. Översiktsplanen ska omfatta hela kommunen och syftet är att ge vägledning för beslut om användning av mark- och vattenområden samt hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras (SFS 2010:900). Översiktsplanen ska bidra till en hållbar utveckling samt en god miljö och ska hållas aktuell. En viktig del i planeringsprocessen är samråd och miljöbedömningar. Kommunstyrelsen är beställare samt vägvisare i arbetet med översiktsplanen. Ansvarande för kommunens översiktliga planering är kommunstyrelsen och under varje mandatperiod ska kommunfullmäktige yttra sig om översiktsplanen är aktuell eller om en ny ska upprättas (Malmö stad, u.å.a)..

Vid upprättning av en ny översiktsplan eller ändring av översiktsplanen ska kommunen samråda med bland andra grannkommuner, regionala organ och länsstyrelsen. Här ska även kommunmedborgarna ha chans att säga sitt. Det slutgiltiga förslaget genomförs då ändringarna från samrådet är gjort, därefter ställs det slutgiltiga förslaget ut för allmänheten under minst två månader innan kommunfullmäktige antar förslaget (Boverket, 2016b). Boverket följer sedan upp kommunens och länsstyrelsens arbete samt vägleder arbetet och samordnar det med riksintressen. Grunden för Boverkets arbete är plan- och bygglagen, bostadsförsörjningslagen samt delar av miljöbalken (Boverket 2016b). Översiktsplanen är inte juridiskt bindande utan är endast ett övergripande styrinstrument för den fysiska planeringen med syftet om en långsiktig inriktning på stadens utveckling (Malmö stad, u.å.a).

Översiktsplanen består av en planstrategi och av kartor med planeringsriktlinjer som

redovisas i ett webb-baserat kartverktyg. Översiktsplanen bedöms alltid ha en påverkan på miljön vilket medför att en miljökonsekvensbeskrivning alltid görs. Förutom miljökonsekvensbeskrivningen är utställningsutlåtande och samrådsredogörelse dokument som tillhör översiktsplanen. När ändringar av översiktsplanen sker eller när en ny översiktsplan ska uprättas görs detta i samråd mellan kommuner, regionala organ och länsstyrelsen och samtligas intressen sammanfattas i en samrådsredogörelse. Planbeskrivning, samrådsredogörelse, gällande översiktsplan samt övrigt planeringsunderlag av betydelse ställs sedan ut för allmänheten. Under utställningstiden avger länsstyrelsen ett granskningsyttrande i form av ett utställningsutlåtande. I utställningsutlåtandet går det att läsa länsstyrelsens granskningsyttrande med ändringar samt tillägg av förslag till översiktsplanen. Malmö stad har i utställningsutlåtandet gjort kommentarer till förslagen (Malmö stad, u.å.a).

Figur 2. Vem som gör vad under översiktsplanens process (Länsstyrelsen, 2013).

3.3 Kritik mot metoden

Det finns en risk att forskaren är subjektiv och därmed påverkar undersökningen; den kvalitativa metoden är inte transparent nog. Det är angeläget att forskaren är medveten om sin

subjektiva roll och inte övertolkar texten. För att undvika detta bör forskaren tydligt visa för läsaren hur undersökningen samt redovisningen för beslutet har gått till (Lundhammar, 2014).

4. RESULTAT

Resultatet av diskursanalysen för Malmö stads översiktsplan redovisas nedan.

4.1 Översiktsplanens natursyn

Ordet natur studerades utifrån de kontexter där benämningen gick att tolka utifrån ett miljöetiskt perspektiv. Analysen gjordes i två steg och steg två upprepades tre gånger för att minimera risken att missa valda kategorier. Resultaten redovisas nedan i tabell 1.

Tabell 1. Redovisade miljöetiska perspektiv (Egenarbetad tabell, 2016).

Antropocentrisk	Ickeantropocentrisk	Totalt
16	10	26

I tabellen har de resultat där natur inte har gått att värdera exkluderats. Begreppet har även exkluderats de gånger de förekommit i en rubrik. I översiktsrapporten sker en del upprepningar av hur naturen används. T.ex. nämns det i översiktsplanen upprepade gånger i olika sammanhang att grönstråk har sociala fördelar och vid dessa upprepade tillfällen har begreppet natur kopplat till antropocentrisk etik exkluderats.

I de flesta fallen innehar översiktsplanen en antropocentrisk natursyn där naturens värde främst domineras av mänskliga intressen. I de fall översiktsplanen innehar en ickeantropocentrisk natursyn är då naturen inte endast är till nytta för människan utan då naturen har en moralisk relevans och ett eget värde vilket människan tar hänsyn till. Vidare följer utdrag ur översiktsplanen med exempel på där en antropocentrisk samt icke antropocentrisk natursyn råder.

- Antropocentrisk: *“Stadens grönska och ekosystem motverkar olägenheter som uppstår genom själva livet i staden, som luftföroreningar, upplevelsen av buller och förhöjd*

temperatur på grund av hårdgjorda ytor. Satsningar på anläggningar med grönska kan på lång sikt sänka samhällets kostnader för till exempel översvämningar (daggvattenhantering – planteringar fördröjer, suger upp och avdunstar regnvatten), stress och ohälsa (reglering av mikroklimat och luftkvalitet)” (Malmö stad, 2014 s.36), texten ligger under rubriken “En grönare stad” och tillhör kategorin natur.

- *Ickeantropocentrisk: “Särskilt ansvar ska tas för arter som har sitt huvudsakliga utbredningsområde eller viktiga födosöks- eller reproduktionslokaler i kommunen. Även naturtyper som grunda havsområden, strandängar och öppna kalkmarker är viktiga att bevara då de återfinns på få andra platser. Särskilt värdefulla områden kan ges skydd som naturreservat.” (Malmö stad, 2014 s.52), texten ligger under rubriken “Naturresurser och naturvärden” och tillhör kategorin natur.*

Övergripande intar översiktsplanen en antropocentrisk etik och vid de kategorier som är kopplade till naturvärden görs ofta en hänvisning till rådande Grön- och Naturvårdsplan. *”Malmö naturmiljöer skyddas enligt strategierna för översiktsplanen. I enlighet med Naturvårdsplan för Malmö stad ska arealen mark med höga naturvärden öka och om existerande mark tas i anspråk ska de kompenseras så att naturvärdena i staden som helhet inte minskar.” (Malmö stad, 2014 s.69).*

4.2 Översiktsplanens förhållningssätt till naturen som intas utifrån det miljöetiska perspektivet

Uppfattningen om människans plats i naturen och vidare om människan tillhör naturen i tenderar i översiktsplanen åt att människan inte tillhör naturen. Vidare följer utdrag ur översiktsplanen med exempel på detta.

“Människans förutsättningar att leva och utvecklas är helt beroende av ekosystemtjänster (det vill säga nyttor av naturen som människan på olika sätt använder). Vi nyttjar dem för fortlevnad och välbefinnande – många gånger förbehållslöst och utan reflektion. De levereras främst av mångfalden av arter i skogar, hav, sjöar och andra ekosystem. Man kan se på förhållandet mellan ekosystem och ekosystemtjänster på samma sätt som på relationen mellan kapital och avkastning. Genom god förvaltning av kapitalet kan man klara sin försörjning på avkastningen, och omvänt, genom att tära på kapitalet minskar de långsiktiga möjligheterna

till försörjning. På så vis är vår förmåga att förvalta ekosystemen avgörande för våra möjligheter att utnyttja ekosystemtjänster även i framtiden.” (Malmö stad, 2014 s.52). Här läggs det tyngd på vikten att förvalta naturen väl för att människan i det långa perspektivet ska kunna bruka den. Människan tillhör inte naturen utan använder den som ett redskap för att förvalta och bruka den. Texten ligger under rubriken “Naturresurser och naturvärden” och tillhör kategorin natur.

“Att länka ihop stora parker, torg, stränder och natur med gröna kopplingar och stråk gör dem lättillgängliga och de blir lättare att utnyttja tillsammans i ett stort promenad- och rekreationsnätverk. Särskilt viktigt är ett grönt nätverk för bostadsområden som ligger långt ifrån stora park- och naturområden och för att överbrygga barriärer. Stråken kan stärkas genom nya parker, planteringar på torg och längs gator, gröna skolgårdar med mera.” (Malmö stad, 2014 s.37). Här är naturen ett redskap för sociala ändamål. Texten ligger under rubriken “Grönstråk” och tillhör kategorin natur.

”Kust och hav är en begränsad resurs med många konkurrerande intressen där det krävs samsyn och samarbete med både grannkommuner, Danmark och de andra Östersjöländerna. Exempel på områden där ett regionalt angreppssätt är särskilt viktigt och kan nå synergieffekter är vindkraft, fiske samt natur och kulturvård.” (Malmö stad, 2014 s.54).

Förhållningsättet till naturen är här både ett tillhörande samt icke tillhörande. Här läggs det vikt på ett regionalt samarbete för ett gemensamt tillhörande till kust och hav. Samtidigt betonas förväntade synergieffekter och natur och hav blir därmed ett redskap för bla. fiske och vindkraft. Texten ligger under rubriken “Hav och kust” och tillhör kategorin natur.

5. DISKUSSION

Nedan diskuteras intagen natursyn i översiktsplanen och vilka konsekvenser de miljöetiska ställningstagandena har för den biologiska mångfalden i Malmö.

Vikten av att sammanlänka grönområden i form av stråk tenderar åt en antropocentrisk etik i översiktsplanen. Värdet ligger främst på de sociala fördelar stråken genererar och det ekologiska värdet nämns endast mycket kort (Malmö stad, 2014 s.37). I översiktsplanen görs en hänvisning till Malmö stads grönplan (Malmö stad, 2014 s.36) vilken mer utförligt beskriver de ekologiska fördelarna med sammanlänkning av grönområden. Grönplanen är

idag dock något inaktuell (Malmö grönplan, 2003). Stråken är av stor vikt för den biologiska mångfalden för att inte urbana biotoper skall isoleras. Stråken är även viktiga när fragmentering av grönområden i urban miljö sker som ett eventuellt resultat av förtätning av staden. Enligt Jordbruksverket (2005) innebär fragmentering i naturen att en tidigare sammanhängande biotopyta delas upp i flera olika storlekar av biotoper med olika stora avstånd. Hjort (2003) förklarar att en fragmentering av landskapet innebär en del problem för många arter. Vid en viss minsta areal av livsrummet inom en biotop kan arter inte längre livnära sig av de resurser som finns inom biotopen, bärkraften i biotopen försvinner. Avståndet mellan olika biotoper kan vara långt och biotoper kan vara isolerade från varandra vilket innebär att de arter som har sitt livsutrymme inom varje biotop inte kan kommunicera med dess artfränder vilket resulterar i ett minskat genetiskt utbyte. Vitaliteten hos populationen minskar och risken för inavel ökar. Vissa arter har ett säsongsbbehov av flera olika habitat av naturtyper, ligger dessa habitat långt ifrån varandra kräver det av arten att den lägger mycket energi på att transportera sig mellan habitaterna vilket i vissa fall innebär en nedgång av vissa arters förekomst. Prioriteras de sociala fördelarna främst finns det en risk att det liv och det funktionella samband som råder i och mellan olika skapade ekosystem i grönområdena kan försämrast.

För Malmös samarbete på marknivå med Danmark och Lund intas ett ställningstagande där människan står utanför naturen där naturen skall nyttjas men nyttjas hållbart och det sistnämnda är viktigt för den biologiska mångfalden. *“Malmö ska vara en socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar stad och en attraktiv plats att bo, besöka och verka i. Ett mål med hög prioritet är att förstärka den ekonomiska basen för malmöbornas försörjning. Malmö ska vara motor i regionen som tillsammans med Köpenhamn och Lund utvecklar konkurrenskraft och grön tillväxt. Miljömålen innebär bland annat minskade utsläpp av växthusgaser, hållbart nyttjande av naturtillgångar och att Malmö helt ska försörjas med förnybar energi på 2030-talet.”* (Malmö stad 2014 s.15). Vikten av ett hållbart nyttjande av naturtillgångar även utanför kommunens gränser tillsammans med andra kommuner och angränsande länder är stor. Enligt Hjorth (2003) anpassar sig organismer till olika miljöer och därmed skapar de sig naturliga livsrum, dess liv omges av en föränderlig värld och därför krävs anpassning. Adaptionen till miljön styrs av vilka miljöfaktorer organismen tolererar samt vilken energiomsättning ekosystemet har. Storleken på födan spelar t.ex. roll för artens adaption till en viss en födonisch. Födorelationer mellan arter i ett ekosystem skapar näringsvävar. Antalet arter ökar med en näringsväv av hög komplexitet och med många

tillgängliga nischer i systemet. Ett hållbart nyttjande av naturtillgångar tillsammans med Lund och Öresundsregionen kan bevara och utöka tillgängliga födonischer vilket är till fördel för bevarandet av antalet arter i samtliga områden.

I översiktsplanen intas en antropocentrisk etik för ingrepp i ekologiskt känsliga miljöer. Värdet av naturen domineras av mänskliga intressen och naturen har ett lägre värde än t.ex. vissa viktiga byggprojekt. *“Vid ingrepp i ekologiskt känsliga miljöer ska balanseringsprincipen användas i planeringsprocessen. Det innebär att betydande negativ påverkan på ekologiska värden i första hand ska undvikas eller så långt möjligt minimeras. I andra hand ska kompensationsåtgärder genomföras på plats. Kan negativ påverkan inte undvikas, minimeras eller kompenseras ska ersättningsåtgärder genomföras i ett annat funktionellt sammanhang.”* Malmö stad (2014 s.52). Ett sätt att kompensera för de förluster av ekologiskt känsliga miljöer är balanseringsprincipen och i Malmö stad finns det en del exempel på när natur som byggs bort kompenseras med annan natur. En kompensationsmetod är att ersätta bortbyggd natur med t.ex. vegetationstak (Malmö stad, u.å.b; Naturskyddsföreningen, 2013). Vegetationstak är tak vars ytteryta består av jord och vegetation. Ofta består dess konstruktion av flera skikt vilka utgörs av tätskikt, dränerings- och isoleringsskikt av jordsubstrat samt ett skikt av växter (Cook-Patton & Bauerle, 2009).

Vegetationstak har större artrikedom och artdiversitet än konventionella tak, dock är det ännu inte helt fastställt om vegetationstak kan upprätthålla den artrikedom, artdiversitet och komposition som markhabitat kan upprätthålla. Metoden att använda vegetationstak som kompensationsmetod är relativt ny och forskning inom området har ännu inte visat om metoden är till fördel eller nackdel för den biologiska mångfalden. Vissa känsliga arter har en begränsad rörlighet. Finner känsliga arter sitt habitat på ett vegetationstak som befinner sig i en urban miljö med få födoresurser samt habitatresurser riskerar arten att fångas på vegetationstaket likt en fälla och arten riskerar att svälta ihjäl då den inte är rörlig nog att hitta ett nytt habitat eller födoresurser. Vegetationstak bör ses ur ett helhetsperspektiv då biodiversitet av ett vegetationstak endast kan bedömas genom att ta hänsyn till det bredare urbana landskapet. Det rumsliga arrangemang av vegetationstak, deras höjd, rumsliga kopplingar och total yta i en stad är nyckeln till dess fördelar för den biologiska mångfalden vilket bör beaktas i översiktsplanen (Williams et al., 2014).

En annan aspekt av att vidta försiktighet vid ingrepp i Malmö stads grönområden är att inte riskera att förlora viktigt genkapital. Hjort (2003) menar att den genetiska variationen skiljer sig mellan arter och artens mått på dess genetiska variation indikerar på dess möjlighet att adaptera sig till utbredningsområdets miljövariationer. Man talar om ett genkapital vilket är byggstenar för framtida generationers nya arter och genkapitalet är därmed en stor tillgång och en ovärderlig resurs. I översiktsplanen antas en ickeantropocentrisk etik för bevarandet av olika naturvärden vilket är ett av flera viktiga tillvägagångssätt för inte förlora viktigt genkapital. *”För att naturvärden ska bestå och öka krävs ofta särskilda skötselinsatser, exempelvis buskröjning eller slåtter. Malmö stad har som stor markägare ansvar för hur marken sköts, så att den biologiska mångfalden gynnas och landsbygdens attraktivitet stärks. Därmed kan kommunen också fungera som föredöme och visa på goda exempel.”* (Malmö stad, 2014 s.52). Framtiden är oviss och vi vet ännu inte vilka förändringar som kommer att ske samt hur de kommer att påverka miljön och vidare vilket genkapital som därmed är fördelaktigt. Ju högre genetisk variation en art eller population har ökar chansen för att den fördelaktiga genen finns i genkapitalet (Naturvårdsverket, 2007).

6. SLUTSATSER

Hur marken i Malmö används och vem marken är till för visade sig vara ett konstruktivt tillvägagångssätt för att undersöka rådande natursyn i översiktsplanen. Min roll i uppsatsen var subjektiv vilket kan ha påverkat reliabiliteten samt validiteten i resultat- och diskussionsdelen.

Det Agenda 21-arbete som bedrivs i Sveriges samtliga kommuner för att omsätta en hållbar utveckling till praktisk handling märks tydligt i Malmö översiktsplans strategier samt målsättning. Kategorierna natursyn och biologiskt mångfald är integrerade då natursynen påverkar de strategier som förs i översiktsplanen vilket vidare kan ha en påverkan på den biologiska mångfalden. I översiktsplanen tenderar det material som är kopplat till natur åt en social- och ekonomisk hållbar utveckling mer än åt en ekologisk hållbar utveckling och tendenserna grundar sig i en antropocentrisk natursyn.

6.1 Förslag på förbättringar och fortsatt forskning

Lundhammars (2014) undersökning av Uppsala och Knivsta kommuns översiktsplaner var bredare då även stark respektive svag hållbar utveckling samt rådande syn på klimatfrågan

undersöktes. Kategorierna ger tillsammans en övergripande och mer heltäckande bild av kommunernas översiktsplan och dess förhållningsätt till politik, natursyn och dess insikt i klimatfrågan. En jämförelse mellan olika kommuners översiktsplaner öppnar även upp till insikter om vad som kan förbättras i respektive översiktsplaners lite svagare delar. Ytterligare undersökning av vad rådande natursyn i översiktsplanen kan ge för konsekvenser för den biologiska mångfalden är en uppföljande forskning på hur antropocentriska samt ickeantropocentriska strategier i översiktsplanen har påverkat den biologiska mångfalden i Malmö.

7. REFERENSLISTA

Boverket. (2010). Låt staden grönska - Klimatanpassning genom grönstruktur. Hämtad 2016-08-16, från <http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/lat-staden-gronska.pdf>

Boverket. (2014). *Lagar och andra styrmedel för grönstrukturen*. Hämtad 2016-07-01, från <http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/planering-av-mark-och-vatten/gronstruktur/styrmedel/>

Boverket. (2016a). *Samarbete för ett bättre liv i staden!* Hämtad 2016-07-02, från <http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/plattform-for-hallbar-stadsutveckling/>

Boverket. (2016b). *Översiktsplanering - för en långsiktigt bra helhet*. Hämtad 2016-07-08, från <http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/kommunal-planering/oversiktsplanering/>

Connelly, J., Smith, G., Benson, D. & Saunders, C. (2012). *Politics and the environment- From theory to practice*. Routledge, New York.

Convention on biological diversity. (u.å.). *Convention bodies*. Hämtad 2016-06-21, från <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-02>

Förenta Nationerna. (2012). *FN & hållbar utveckling, Rio+20*. Hämtad 2016-06-15, från <http://www.fn.se/PageFiles/14110/2-12%20H%C3%A5llbar%20utveckling.pdf>

Gaston, K.J. & Spicer, J. I. (2005). *Biodiversity - an introduction*. Blackwell Publishing: Storbritanien.

Gorenflo, L. J., Romaine, S., Mittermeier, R.A., & Walker-Painemillad, K. (2012). Co-occurrence of linguistic and biological diversity in biodiversity hotspots and high biodiversity wilderness areas. *Environmental Sciences*, 109(21), 8032–8037. doi: 10.1073/pnas.1117511109

Helmfrid, H. (2007). *Natursyn- Tre svar på vad natur är (LRF-Rapport, 2007:01)*. Uppsala: Institutionen för stad och land, SLU.

- Hjorth, I. (2003). *Ekologi – för miljöns skull*. Stockholm: Liber AB.
- Kronlid, D. (2005). *Miljöetik i praktiken*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Lundhammar, J. (2014). *Miljöetik, hållbar utveckling och klimatfrågan: analys av Uppsala och Knivsta kommuns översiktsplaner (kandidatuppsats)*. Uppsala: Kulturgeografiska institutionen, Arbetsrapportserie, Uppsala universitet. Tillgänglig: <http://www.uppsats.se/uppsats/5de5e0ca5a/>
- Länsstyrelsen i Skåne. (2013). *Kommunernas respektive Länsstyrelsens roll under ÖP-processen*. Hämtad 2016-07-08, från <http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionImages/sv/samhallsplanering-ochkulturmiljo/planfragor/Opprocessen.gif>
- Länsstyrelsen Skåne. (2014). *Biologisk mångfald i de skånska kommunernas planeringsunderlag och verksamheter*. Malmö: Länsstyrelsen Skåne Naturskydds-enheten.
- Malmö stad. (1997). *Malmös Agenda 21- Avstamp för en god miljö och en hållbar utveckling*. Hämtad 2016-06-15, från <http://www.malmo.se>
- Malmö stad. (2005). *Granskningsrapport avseende Malmö stads Agenda 21-arbete*. Malmö: Revisionskontoret.
- Malmö stad. (2013). *07 God bebyggd miljö*. Hämtad 2016-06-30, från <http://s1.malmo.se/search?utf8=%E2%9C%93&q=God+bebyggd+milj%C3%B6+gr%C3%B6nplan>
- Malmö stad. (2014). *Översiktsplan för Malmö - Planstrategi*. Hämtad 2016-07-01, från http://malmo.se/download/18.5bb0a05f145db1bc43d6ac4/1401438553855/OP2012_planstrategi_antagen_140522.pdf
- Malmö stad. (u.å.a). *Översiktsplan för Malmö (Planstrategi)*. Hämtad 2016-07-07, från <http://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Oversiktsplanering--strategier/Oversiktsplan-for-Malmo.html>
- Malmö stad. (u.å.b). *Gröna tak på kontorshusen Klipporna*. Hämtad 2016-07-18, från <http://malmo.se/Bo-bygga--miljo/Miljoarbete-i-Malmo/Malmo-stads-miljoarbete/Natur-och-miljo/BiodiverCity/Grona-tak/Skanska.html>
- Malmö stadsbyggnadskontor. (2012). *Naturvårdsplan för Malmö stad Programdel*. Malmö: Malmö stadsbyggnadskontor.
- Naturskyddsföreningen. (2013). *Kompensationsprincipens användning - Lägesbeskrivning och diskussionsunderlag*. Stockholm: Naturskyddsföreningen.
- Naturvårdsverket. (2007). *Genetisk variation hos vilda växter och djur i Sverige*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- Neville, A. (2010). *Ecosystems and Human Well-Being : A Manual for Assessment Practitioners*. Tillgänglig via <http://www.mah.se/bibliotek>

Nitsch, U. (1996). *Att veta och att göra - Informationsstrategier för en bättre miljö*. Lund: Naturvårdsverket förlag.

Osborne, W.E., & Frances, P. (1988). *Biodiversity*. Tillgänglig via <http://www.mah.se/bibliotek>

Regeringens skrivelse, 1997/98:13. *Ekologisk hållbarhet*. Sundsvall: Sveriges Regering.

SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*. Stockholm: Näringsdepartementet RS N.

SOU 2003:31. *En hållbar framtid i sikte*. Stockholm: Miljödepartementet.

Statens medicinsk-Etiska Råd. (2008). *Etik – en introduktion - Omarbetad upplaga*. Stockholm: Elanders.

Sveriges Kommuner och Landsting. (2011). *Kommunernas arbete med klimatanpassning*. Stockholm: Avdelningen för tillväxt och samhällsbyggnad.

Swedish standards institute. (2014). *Ledningssystem för hållbar utveckling i kommuner, landsting och regioner - Vägledning*. Hämtad 2016-06-15, från <http://www.sis.se/ledningssystem/ledningssystem-f%C3%B6r-milj%C3%B6/ss-8540002014>

Säfström, C. & Östman, L. (red.) (1999). *Textanalys: introduktion till syftesrelaterad kritik*. Lund: Studentlitteratur.

Williams, N.S., Lundholm, J., & MacIvor, J.S. (2014). *Do green roofs help urban biodiversity conservation?* *Journal of Applied Ecology*, 51(6),1643–1649. doi: 10.1111/1365-2664.12333